

УДК: 657.6:35.072.8+658.15

Ірина Гуменюк

кандидат економічних наук, доцент,

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

vons-irina@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-3984-1419

ДЕРЖАВНИЙ АУДИТ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Iryna Humenyuk

PhD (Economics), Assoc. Prof.,

ERIHE «Kamianets-Podilskyi State Institute»,

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

STATE AUDIT OF THE EFFICIENCY OF ENTERPRISES' ACTIVITIES

Анотація. Державний аудит ефективності діяльності підприємств є важливою складовою системи державного фінансового контролю, яка забезпечує об'єктивну оцінку результатів діяльності суб'єктів господарювання, що знаходяться під юрисдикцією держави. Цей процес полягає в перевірці досягнення підприємствами поставлених цілей, ефективності використання ресурсів, а також відповідності до встановлених нормативів і стандартів.

Метою державного аудиту є визначення рівня досягнення економічної, соціальної та екологічної ефективності, а також виявлення можливих недоліків у функціонуванні підприємств та надання рекомендацій щодо їх усунення. Особлива увага приділяється аналізу фінансових і управлінських процесів, зокрема, ефективності використання бюджетних коштів, дотриманню законодавства і запобіганню корупційним ризикам.

Тематика включає питання методів і технологій аудиту, організації державного контролю, правових засад проведення перевірок, а також взаємодії з іншими контролюючими та наглядовими органами. Важливою складовою є аналіз реальних кейсів і практик проведення аудиту в різних секторах економіки, що дозволяє здійснити не тільки оцінку, а й розробити рекомендації щодо підвищення ефективності управлінських рішень на рівні підприємства.

Загалом, державний аудит ефективності діяльності підприємств є ключовим інструментом для підвищення прозорості та підзвітності в економіці, а також сприяє сталому розвитку підприємств і забезпеченню їхнього внеску в економічний розвиток країни.

Ключові слова: державний аудит, методів і технологій аудиту, аудиторський нагляд, ревізія, моніторинг, прозорість, фінансовий контроль.

Abstract. *The state audit of the effectiveness of business activities is an important component of the public financial control system, which provides an objective assessment of the results of the activities of economic entities under the jurisdiction of the state. This process involves checking whether enterprises have achieved their set goals, the effectiveness of resource utilization, and compliance with established norms and standards.*

The aim of the state audit is to determine the level of economic, social, and environmental effectiveness, as well as to identify potential shortcomings in the functioning of enterprises and provide recommendations for their elimination. Special attention is given to the analysis of financial and managerial processes, particularly the effective use of budget funds, compliance with legislation, and the prevention of corruption risks.

The topic includes issues related to audit methods and technologies, the organization of state control, the legal basis for conducting inspections, as well as interactions with other controlling and supervisory bodies. An important component is the analysis of real-world cases and audit practices in various sectors of the economy, which allows not only to evaluate but also to develop recommendations for improving the effectiveness of management decisions at the enterprise level.

Overall, the state audit of the effectiveness of business activities is a key tool for enhancing transparency and accountability in the economy, as well as promoting the sustainable development of enterprises and ensuring their contribution to the country's economic development.

Key words: *state audit, audit methods and technologies, audit oversight, audit, monitoring, transparency, financial control.*

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем у сфері управління державними фінансами та контролю за діяльністю підприємств є недостатня ефективність існуючих механізмів аудиту. В умовах глобалізації та швидких економічних змін необхідність забезпечення прозорості та підзвітності підприємств, зокрема державних і комунальних, стає все більш актуальною. Порушення ефективності використання ресурсів, нерациональне управління бюджетними коштами, невідповідність діяльності підприємств встановленим стандартам і нормам спричиняють значні фінансові та економічні втрати, які впливають на загальний розвиток національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державний аудит ефективності діяльності підприємств є однією з важливих тем у сфері фінансового контролю та управління, що привертає увагу як вітчизняних, так і міжнародних дослідників таких як Н.Т. Александрова, П.К. Германчук, О.І. Назарчук, Н.І. Рубан, Л.О. Сухарева, Т.В. Федченко, Л.В. Юхименко, С.І. Юрій, Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефаник, С.О. Левицька, Ю.Ф. Шкворець. Останні публікації у цій галузі відображають розширення теоретичних і практичних аспектів державного аудиту, зокрема в контексті сучасних економічних і технологічних викликів.

Мета статті є всебічний аналіз основних аспектів державного аудиту ефективності діяльності підприємств, а також дослідження методів, інструментів та практик, що використовуються для оцінки ефективності використання ресурсів і досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей підприємствами, які перебувають під юрисдикцією держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки Україна перебуває на етапі формування ринкових відносин, державний фінансовий контроль відіграє

важливу роль у забезпеченні фінансової дисципліни. Це один із механізмів поповнення державного бюджету, інструмент боротьби з фінансовими злочинами, а також засіб захисту державного майна та коштів. Крім того, ефективне виконання контрольних функцій сприяє зміцненню авторитету держави на міжнародній арені. Однією з новітніх форм контролю, яка відповідає цим вимогам, є «державний аудит».

Згідно з міжнародними стандартами INTOSAI, державний фінансовий аудит полягає в аналізі фінансової звітності, систем внутрішнього контролю та аудиту, а також окремих операцій в організаціях, що перебувають під контролем. Сучасний державний фінансовий аудит є комплексним процесом, який охоплює різні аспекти господарської діяльності. Він починається з збору необхідної інформації про державну установу чи організацію, її функціонування, основні завдання та здатність керівництва ефективно виконувати свої обов'язки [8].

Державний фінансовий аудит проводиться як на мікро-, так і на макроекономічних рівнях управління державними фінансами. На макроекономічному рівні об'єктами аудиту є: реалізація планів соціально-економічного розвитку країни та окремих регіонів, ефективність використання національних ресурсів, діяльність різних міністерств, відомств та урядових структур. На мікроекономічному рівні аудит охоплює фінансово-господарську діяльність підприємств, а також бюджетних установ і організацій. Таким чином, на макроекономічному рівні державний аудит виступає як форма державного контролю, що вирішує стратегічні завдання, тоді як на мікроекономічному рівні результати аудиту є важливою частиною інформаційної підтримки управління господарськими суб'єктами [5].

Державний аудит ефективності діяльності підприємств, організацій та установ є новим напрямком у сфері державного аудиту, який набув поширення в країнах Західної Європи. Цей аудит ґрунтується на спеціальній методиці, що передбачає послідовне застосування різноманітних методів і технік, орієнтованих на оцінку економічності, ефективності та результативності діяльності перевірених об'єктів.

Аудит ефективності (АЕ) сприяє забезпеченню прозорості та підзвітності, оскільки він здійснює незалежну оцінку діяльності організації, державної програми, процесу чи конкретної функції з метою надання інформації, що допомагає покращити звітність перед суспільством та полегшує процес прийняття рішень для осіб, відповідальних за нагляд [1].

Аудит ефективності діяльності охоплює такі напрямки:

- аудит економічності адміністративної діяльності з огляду на застосування найкращих адміністративних принципів, практик та управлінської політики;

- аудит ефективності використання трудових, фінансових та інших ресурсів, а також аналіз процедур, яких дотримуються перевірені організації для виправлення виявлених недоліків;

- аудит результативності адміністративної діяльності з точки зору досягнення поставлених цілей організаціями, а також порівняння фактичного впливу діяльності з очікуваним ефектом [3].

Оскільки в Україні на сьогодні спостерігається суттєвий дефіцит фінансових ресурсів, необхідних для реалізації бюджетних програм, така форма контролю є надзвичайно важливою для країни [4].

Аудит ефективності необхідний для:

- підвищення економічного потенціалу суспільства, що забезпечить позитивні зміни в соціально-економічній, політичній, інституційній та інших сферах, що безпосередньо або опосередковано впливатиме на посилення ролі вищих органів фінансового контролю в системі фінансового моніторингу та ефективність їх діяльності;

- формування та впровадження загальноприйнятих міжнародних принципів і правових основ при підготовці проекту державного бюджету, його виконанні та контролі за його виконанням. Це призведе до підвищення прозорості та публічності бюджетного процесу, що в свою чергу допоможе запобігти зловживанням та порушенням у витрачанні бюджетних коштів;

- заміни ринкових механізмів у державному секторі. У приватному секторі є автоматизована система оцінки успіху компанії через ринкові механізми та прибуток, тоді як у державному секторі такий механізм відсутній (наприклад, Міністерство освіти не може збанкрутувати). У цьому випадку аудит ефективності в державному секторі може виконати функцію, подібну до ринкових механізмів приватного сектора;

- ухвалення обґрунтованих рішень, особливо коли ресурсів обмежено. У таких умовах необхідно зосередити увагу на найбільш пріоритетних програмах.

Аудит ефективності може стати основою для прийняття рішень при визначенні напрямків капітальних вкладень [7].

Щодо сутності аудиту ефективності, його можна дослідити через порівняння з фінансовим аудитом. Аудит ефективності значно відрізняється від фінансового, оскільки мета фінансового аудиту – оцінка достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності, тоді як мета аудиту ефективності – оцінка економічності, ефективності та результативності державних заходів, програм і діяльності контрольованих структур. Варто зазначити, що аудит ефективності є більш широкою та менш регламентованою процедурою, порівняно з фінансовим аудитом. Якщо фінансовий аудит є стандартною, нормативно регламентованою процедурою, то аудит ефективності є більш гнучким контролем, зокрема в плані вибору об'єктів перевірки, методів та прийняття рішень. Звіти за результатами аудиту ефективності, як правило, складаються не в стандартних форматах, а у вигляді інформаційних доповідей, що адаптовані до конкретних випадків. У процесі перевірок ефективності використовуються різноманітні дослідницькі та оцінні методи, що базуються на більш широкому спектрі знань, ніж у фінансовому аудиті [6].

У сучасній практиці контрольної діяльності основна увага зосереджена на виявленні порушень, тоді як оцінка ефективності використання коштів залишається менш пріоритетною. Це означає, що аудиторські перевірки, незалежно від підходів, повинні бути спрямовані на вплив на діяльність організацій або використання ресурсів. Аудит, який не дає відповідей на запитання «що робити?», стає все менш актуальним. Головна мета аудиту, орієнтованого на ефективність, полягає в оцінці досягнутих результатів у порівнянні з запланованими цілями.

Аудит ефективності можна поділити на два основні напрямки:

– Аудит ефективності використання державних ресурсів, який охоплює всі сфери державних ресурсів – від майна та природних ресурсів до державного бюджету.

– Аудит ефективності витрат бюджетних коштів, включаючи державний бюджет, бюджети підприємств та місцеві бюджети.

Аудит ефективності функціонально розширює рамки традиційного контролю та обліку, зосереджуючись не лише на формальних оцінках витрат фінансових коштів, а й на контролі за досягненням конкретних цілей під час їх використання. Цей вид контролю має більш широкі завдання порівняно з перевітками правильності витрачання коштів, економії та результативності витрат. Окрім того, він може включати в себе контроль фінансової звітності та ефективності використання ресурсів. На практиці завдання аудиту ефективності можуть включати кілька взаємопов'язаних елементів або бути конкретно орієнтованими, наприклад, на аудит результативності певної статті витрат.

Висновки і перспективи подальших досліджень З цього дослідження можна зробити висновок, що впровадження аудиту ефективності в практику означає перехід системи державного фінансового контролю на новий, прогресивний етап розвитку, який в значно більшій мірі відповідає вимогам цивілізованих економічних відносин на ринку.

Ефективність є одним із ключових показників, які якісно та кількісно відображають виконання бюджетної програми, підтверджених статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю, що дозволяє оцінити використання коштів на реалізацію програми. За допомогою аудиту ефективності можна визначити, наскільки результативно використовуються бюджетні кошти, оцінити ефективність самих програм та виявити найефективніші з них. Всі учасники бюджетного процесу повинні прагнути досягти запланованих цілей із мінімальними витратами та максимальним результатом від використаних бюджетних коштів.

Зважаючи на обмежений досвід здійснення державного фінансового аудиту, а особливо аудиту ефективності, виникла необхідність у формулюванні основних принципів його проведення. Ці принципи повинні ґрунтуватися на стандартах INTOSAI, розроблених для цієї мети, і враховувати особливості контролю в Україні. Таким чином, подальший розвиток державного фінансового контролю, зокрема аудиту ефективності, можливий лише за умови впровадження міжнародновизнаних стандартів контролю та етичних норм [8].

Список використаних джерел:

1. Баранюк Ю.Р. Європейський досвід інституціоналізації державного фінансового контролю. *Вісник ХДУ Серія Економічні науки*. 2018. Т. 2. №29. URL: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/207>
2. Борисенко Л.М. Суть та значення державного фінансового контролю в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. 2020. №46. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1255036>
3. Бортняк В.А. Контроль як функція управління фінансовою діяльністю держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31(70). №1. С. 118-123

4. Слободяник Ю. Б., Система державного аудиту: монографія. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2014. 321 с.
5. Стефанюк І. Б., 2011. Аналіз концепцій аудиту ефективності державних фінансів. *Наукові праці НДФІ. 2011. №1. С. 148-154.*
6. Піхоцька О. М., Піхоцька М.Р. Досвід країн ОЕСР у організації державного фінансового контролю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 34. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/627/576>*
7. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
8. ISSAI 300 - Fundamental Principles of Performance Auditing [online].

References:

1. Baranjuk, Ju.R. (2018). Jevropejs'kyj dosvid instytucionalizacii' derzhavnogo finansovogo kontrolju. [European Experience in the Institutionalization of State Financial Control]. *Visnyk HDU Serija Ekonomichni nauky. Tom 2 № 29.* Retrieved from: <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/207> [In Ukrainian].
2. Borysenko, L.M. (2020). Sut' ta znachennja derzhavnogo finansovogo kontrolju v Ukrai'ni. [The Essence and Significance of State Financial Control in Ukraine. *Strategy for Economic Development of Ukraine*]. *Strategija ekonomichnogo rozvytku Ukrai'ny. № 46.* Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1255036> [In Ukrainian].
3. Bortnjak, V.A. (2020). Kontrol' jak funkcija upravlinnja finansovoju dijal'nistju derzhavy. [Control as a Function of Managing the Financial Activities of the State]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'kogo. Serija: jurydychni nauky. Tom 31 (70) № 1. S. 118-123* [In Ukrainian].
4. Slobodyanyk, Yu. B., System of State Audit: Monograph. Sumy. 2013.
5. Stefanuk, I. B., 2011. Analysis of Concepts of Performance Audit of Public Finances. *Scientific Works of the National Institute for Strategic Studies, 1, pp. 148–154.*
6. Pihoc'ka, O. M., & Pihoc'ka, M.R. (2022). Dosvid krai'n OESR u organizacii' derzhavnogo finansovogo kontrolju. [OECD Countries' Experience in Organizing State Financial Control]. *Naukovi zapysky L'vivs'kogo universytetu biznesu ta prava. Serija ekonomichna. Serija jurydychna. Vypusk 34. (n.d.). nzlubp.org.ua.* Retrieved from: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/627/576> [In Ukrainian].
7. Association Agreement between Ukraine and the European Union [online] Available at: [Accessed 17 October 2017]. INTOSAI, 2013.
8. ISSAI 300 - Fundamental Principles of Performance Auditing [online]